

Landskapsvård med bete

guide till praktiskt förverkligande

Utgivare
Jord- och skogsbruksministeriet

Förläggare
Jord- och skogsbruksministeriet
med medel från lantbrukets miljöstödet

Text
Riikka Söyrinki
ProAgria Birkaland, Lantbruks- och hushållskvinnorna

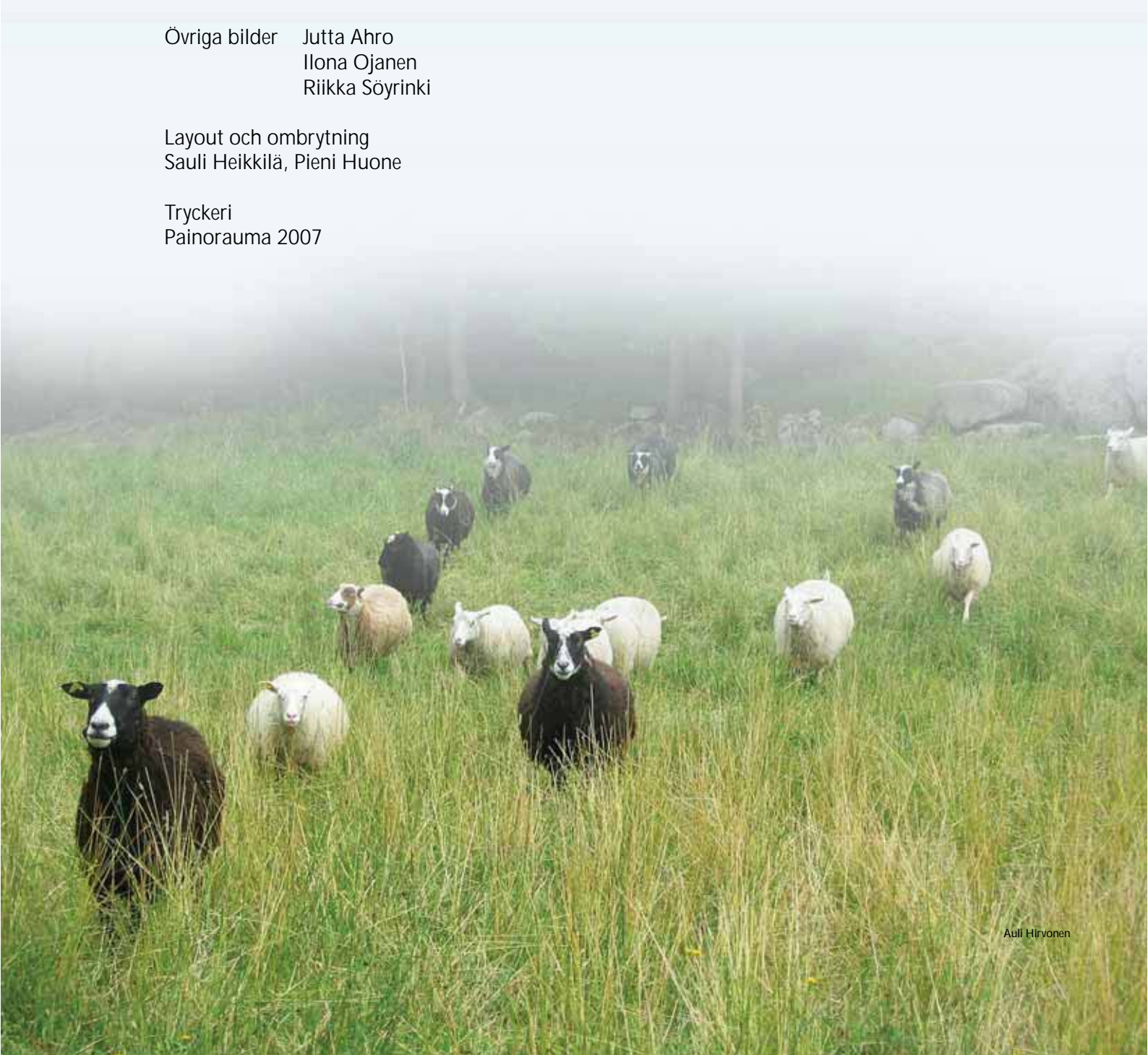
Redaktion
Hannele Partanen, hannele.partanen@proagria.fi
Centralen för lantbruks- och hushållskvinnor

Bilder
Frampärm Vesa Greis / Kuvaliiteri
Bakpärm Jorma Peiponen

Övriga bilder Jutta Ahro
Ilona Ojanen
Riikka Söyrinki

Layout och ombrytning
Sauli Heikkilä, Pieni Huone

Tryckeri
Painorauma 2007

Till läsaren

Betande välmående djur är en viktig del av produktiv landsbygd och levande landsbygdslandskap. En syn med betande djur ger oss välbehag och sinnesro. På landsbygden är betesdjuren en ganska traditionell syn, men djuren behövs även i tätorter som landskapsvårdare.

Landskapsvård med bete är ganska belönande verksamhet. Djuren är effektiva, men samtidigt miljövänliga natur- och landskapsvårdare. Betesgång håller landskapet öppet och främjar naturens mångfald genom att växter, insekter, fjärilar och fåglar ökar. Ett vackert och skött landskap är en del av en trivsamt boendemiljö. Det ger glädje åt förbigående och ger en god bild av landsbygdsföretagen på området.

Landskapsvård med bete har redan gett goda resultat i hela landet och målsättningen är att betesarbetet sprids vidare. Vi hoppas att denna guide uppmuntrar att sätta sig in i betandets möjligheter och eventuellt att påbörja nytt samarbete inom landskaps- och naturvårdsområden. I guiden har man även samlat exempel på olika typer av landskapsbetesobjekt för att uppväcka nya tankar om möjligheterna som landskapsvård med bete medför.

Tack till samarbetsparterna för sakkunnighet och att de har deltagit i främjandet av landskapsvård med bete. Ett speciellt tack till de personer, som har gett värdefull information om exempelmålen till guiden.

Riikka Söyrinki
ProAgría Birkaland,
Lantbruks- och hushållskvinnorna

Hannele Partanen
Centralen för
lantbruks- och hushållskvinnor

Ylämaa boskap

Antti Saraja

Innehåll

Till läsaren	3	Ansvar och försäkringar	16
Landskapsvård med bete i praktiken	5	Kostnader och finansiering.....	17
Val av område	5	Specialstöd inom lantbrukets miljöstöd	17
Val av djur.....	6	Företagande inom landskapsvård.....	17
Avtal.....	8	Erfarenheter från beten	18
Skötselplan	9	Köttboskap som skötare av vårdbiotoper..	18
Information	10	Byalandskapet i Kankaanpää	19
Konstruktioner	11	Färbete som granne till daghem	19
Lösningar i anslutning till		Noux Nationalpark.....	20
landskapsvård med bete	12	Försöksbeten i Tohmajärvi	20
Djurtransport.....	12	Hingstfölbete i Särkisaari	21
Skötsel och övervakning av djur.....	13	Luistari kyrkogård.....	21
Övrig skötsel av betesområdet.....	14	Skidbacke	22
Utmaningar för samarbetet	15	Avtalsmodeller för bete	23
Laidunpankki -nättjänsten	16	Tilläggsuppgifter.....	27

Landskapsvård med bete i praktiken

Val av område

När man planerar bete på ett nytt område måste många saker beaktas. Området måste vara tillräckligt stort och platsen säker och hälsosam för djuren. Betsarealen bör vara åtminstone ca 0,5 ha. Till de praktiska frågorna hör även att säkra djurens välfärd och att arrangera skötselarbetena på området. Med tanke på övervakningen är det en fördel att betet finns på en öppen plats. Förutom dessa basförutsättningar väger i vågskålen ofta objektets landskaps- och naturvärden, turismvärden samt producerandet av upplevelser för invånarna (se Erfarenheter från beten).

För att börja med betesgång på naturskyddsområden och värdefulla strandområden behövs ett ställningstagande från miljömyndigheterna. Musei-

verket tar för sin del ställning till skötseln av fornminnesområden. Betesgången är oftast en faktor som i betydande grad främjar naturvärden i dessa objekt. Speciellt bra bör man planera hur betet i praktiken förverkligas för att kunna uppnå målen som ställts på skötseln.

Man bör alltid i god tid före verksamheten inleds göra en skriftlig anmälan till kommunens hälsovårdsmyndigheter om en djurinhägnad på ett område med byggnadsplan. På ett område med spridd bosättning kan ett bete anläggas fritt. På ett öppet område med ledningar får husdjur fritt gå på bete.

Fastän landskapsvård med bete har sina goda sidor är det inte lämpligt i alla situationer. I vissa fall kan områdets karaktär, faran för ofog eller kostnaderna bli ett hinder för betet.

Lämpliga betesmål:

- åkrar och ängsliknande områden
- strandområden
- naturenliga grönområden
- impediment
- områden som skall planeras eller byggas
- områden i anslutning till daghem, muséer odyl.
- vårdbiotoper d.v.s. ängar, hagmarker och skogsbeten
- fornminnesområden
- naturskyddsområden
- kraftledningsområden

Val av djur

Som betesdjur används mest får, nötkreatur eller hästar. Även getter är goda gräsätare, men de är sällsynta och vad övervakningen beträffar krävande landskapsvårdare. Alla betesdjuren är flockdjur och det finns alltid flera fyrbenta landskapsvårdare på betet. Blandat bete, då olika djurarter får gå på bete på samma område, är också god miljövärd, men sällsynt.

Nötkreatur är effektiva betesdjur och speciellt lämpliga att sköta om ett strandområde. De går också i vattnet och söker mat och snyggar även upp stora buskage. Dikor eller kvigor används mest som landskapsvårdare. Nötkreaturen behöver 1-2 hektar per djur som betesområde.

Fåren undviker fuktig mark, men klarar sig på små områden som producerar litet. Fåren är skickliga slybekämpare och speciellt bra tycker de om ungt vide. Helst äter fåren bladrikt och ungt växtbestånd. Därför lönar det sig att sätta fåren på bete så tidigt som möjligt på våren, före växtbeståndet förvedas. En hektars äng räcker för ca 5 tackor med lamm som sommarbete. Fullvuxna tackor passar bäst som landskapsvårdare eftersom lammerna kräver frodigt bete för att kunna växa.

Terttu Peltonen

Av hästarna är närmast unghästar, avelsston och övriga hästar i vila lämpliga till landskapsvård med bete. De är effektiva betesdjur, men inte lämpliga på lätt slitna marker p.g.a. hårda hovar och stor rörlighet. Hästarna behöver 1-2 hektar betesmark per djur.

Ursprungsraserna är husdjursraser med fint ursprung och vilkas antal blivit alarmerande fåtalig. Raser är t.ex. det finska lantrasfåret, väst-, öst- och norrfinska boskapen samt den finska lantrashästen. Ursprungsraserna är speciellt lämpliga till skötsel av naturliga beten. De har anpassat sig till finska förhållanden och är till näringsbehovet anspråkslösare än långt förädlade djur.

Östfinsk boskap dvs. lantrasen Kyyttö.

Djurtätheten (djur/ha) under hela betesperioden på olika typers beten

	Kviga < 1 år	Kviga > 1 år	Kötnöt < 1 år	Diko + kalv	Tacka + 2,5 lamm	Häst
Odlat bete	7,5	4,8	3,6	2,5	10	3,9
Färsk äng	2,3-3,0	1,4-1,9	1,1-1,4	0,8-1,0	3,0-4,0	1,2-1,6
Torr äng	1,4	1,0	0,7	0,5	2,0	0,8
Strandäng	1,5-3,0	1,0-1,9	0,7-1,4	0,5-1,0	2,0-4,0	0,8-1,6
Hagmark	1,0-2,3	1,2-1,4	0,9-1,1	0,6-0,8	2,5-3,0	1,0-1,2
Skogsbete	0,8	0,5	0,4	0,3	1,0	0,4

Djurtätheten (djur/ha) presenteras som genomsnitt under betesperioden. Det rekommenderas att djurtätheten är högre på försommaren och lägre under sensommaren. Djurtätheten beror även på djurens näringsbehov d.v.s. målet för deras tillväxt. Dikorna och tackorna går på bete med sin avkomma. Hästens näringsbehov har uträknats på basis av underhåll eller lätt arbete.

För betesdrift av vårdbiotoper är det möjligt att få miljöspecialstöd.

Riitta Liukkonen

Avtal

Det finns många olika alternativ att förverkliga samarbetet. Det bästa alternativet är att boskapsägaren arrenderar området som skall betas och ansvarar i sin helhet för skötseln av området. Detta lämpar sig vanligen endast för objekt med omfattande areal för vilka man kan erhålla lantbruksstöd.

För produktionsdjurens d.v.s. nötkreaturens och fårens del finns ett annat alternativ genom att markägaren överlåter området utan ersättning till bete. Med hästarna fungerar samarbetet vanligen så att djurägaren köper en helinackorderingssplats från ett sommarbete och betalar för den en ersättning åt markägaren.

Ansvarsfördelningen för landskapsvård med bete bör alltid preciseras med ett skriftligt betesavtal. Avtalsmodellerna för får och nötkreatur samt hästar finns på sidorna 23-26 i guiden. I vissa fall kan det vara nödvändigt att göra både ett arrendeavtal och ett betesavtal. Till avtalet hör nästan alltid även en överenskommelse om en ersättning i pengar. Ersättningens storlek beror på arbets- och ansvarsfördelningen i varje enskilt fall.

**Samarbetsavtal i varje enskilt fall:
Avtal om arrendering av mark och/eller betesavtal
www.reppu.net
www.laidunpankki.fi**

Markku Mikkola-Roos

Betesdjur är även lämpliga skötare av naturskyddsområden nära tätorter. Sådana områden behöver en noggrann skötselplan. Det lönar sig alltid att skriftligt komma överens om betessamarbetet.

Skötselplan

Vad landskapsvården och djurens välfärd beträffar kräver en lyckad betesgång omsorgsfull planering. Det lönar sig att planera i god tid, helst redan föregående år så att betesgången kan inledas genast på försommaren. Planeringshjälp kan erhållas från rådgivningsorganisationerna specialiserade på landskapsvård och privata rådgivare (se Tilläggsuppgifter).

Objekten för landskapsvård med bete är ofta olika naturliga ängar och impediment. Det huvudsakliga målet är då landskaps- och naturvård. Betesgången, som upprätthåller mångfald, grundar sig på att betesdjuren lever och växer på avkastningen från de naturliga betena. På dessa områden används inte gödselmedel, bekämpningsmedel eller tilläggfoder, eftersom de gör att området frodas och blir fattigare på organismer. Efter att näringen tagit slut flyttas djuren bort från betet i stället för att de skulle få mera mat.

Skötselplanen med bilagekartor uppgörs alltid skriftligt, eftersom det underlättar det praktiska förverkligandet av betesgången samt att uppnå markägarens och boskapsägarens mål. I planen

I skötselplanen bestäms det praktiska förverkligandet av betesgången:

- gemensamma mål och konkreta åtgärder
- konstruktioner såsom staket, portar och dricksplats
- tidpunkten när betesgången inleds
- skötseln och övervakningen av djuren samt övriga praktiska arbeten
- rätt betetryck, tillräckligt med betesfoder
- information, informationsskyltar

behandlas området som en helhet. Förutom djurens välmående och landskapsvården bör man även fundera på saker som rekreations- och vinteranvändning samt information. I den långsiktigare planeringen bör man även överväga att förverkliga ett mellanår i betesgången. Mellanåret minskar på djurens parasitproblem och gör det möjligt för ängsväxterna att bilda frö på hela området.

Leena Lahdenvesti-Korhonen

Vid planeringen av strandbete bör man även beakta vattenskyddsfrågor samt en eventuell rekreationsanvändning av vatten på närområden. I vissa mål är det ändamålsenligt att betet fortsätter till vattnet.

På rekreationsområden är det viktigt med tillräcklig information och fungerande konstruktioner. Fårnät som förstärkts med bräder är ett hållbart stängsel.

DU MATAR VÄL INTE FÅREN MED DIN EGEN VÄGKOST!

Detta för att djuren skall hållas friska och området hålls rent från matrester som lockar gnagare och fåglar (sorkarnas och fåglarnas avföring är en hälsorisk för djuren)

Till djurens diet hör gräs och buskar, rent vatten och mineralämnen
(du kan ge gräs åt fåren mellan staketspringorna)

Information

Information om landskapsvård med bete är viktigt med tanke på att betesgången skall lyckas. Speciellt om man har bete på offentliga områden lönar det sig att informera om det i lokaltidningar, på internetsidor och på anslagstavlor. På områden med byggnadsplan hörs ofta även grannarna i ärendet. Ju mera information människorna får om ärendet

desto mindre fördomar och missförstånd uppstår. Det är viktigt att man börjar med informationen genast i planeringsstadiet, redan i god tid före man bygger staket eller hämtar djur till området.

I landskapsvård med betesdjur placeras informationsskyltar i samband med alla betesområden. Skyltarna bör åtminstone ange djurägarens namn och telefonnummer samt den instans som ansvarar för övervakningen, ifall den är en annan än ägaren. Då kan förbipasserande snabbt informera om eventuella problem som uppstått på betet.

Med tanke på djurens välfärd är det viktigt att människorna inte matar djuren med t.ex. matrester. Utfodringsförbudet med motiveringar nämns på skyltarna. Ifall det är möjligt, planeras betet så att inga promenadstigar går igenom området. På stora betesområden behövs dock promenadstigar och då måste man i informationsskyltarna beakta att folk rör sig på betet. Det är viktigt att nämna att alla rör sig på eget ansvar på betet. Dessutom är det på sin plats att ha anvisningar med motiveringar om ett lugnt beteende.

Fårnät som stängselmaterial håller länge. Stolparna bör vara stadiga och tillverkade av hållbart material.

Konstruktioner

Bra staket och tillräckligt med näring är utgångsläget så att djuren hålls på betet. Ett väl anlagt, ordentligt staket håller i årtal. Utgifterna man haft vid anskaffningen av material får man tillbaka i insparat arbete under kommande år. Elstängsel är nuförtiden det mest använda staketet på beten, speciellt på beten med nötkreatur och hästar. Ett elstängsel är lätt att sätta upp och att ta bort. Man bör kontinuerligt följa med att trådarna hålls hela och beroende på hur effektivt elstängslet är bör eventuellt gräset under stängslet slås. Taggtråd rekommenderas inte mera på beten och djurskyddslagen förbjuder dess användning på beten med hästar.

En låst port och skylt med hundförbud berättar att detta betet är ett område stängt för publiken.

På fårbeten används mest nätstaket, som vid behov kan förstärkas med elstängsel eller trästaket. Metallnät är ganska dyrt, men ett staket som byggs stadigt håller i många år och kräver inte mycket underhåll. Stolparna bör vara stadiga och tillverkade av ett hållbart material.

Ett trästaket är ett ganska användbart alternativ för bestående, ganska små objekt, som finns på en synlig plats. En fördel med trästaketet är att staketet behåller sin form, fastän människorna lutar sig på det. En kombination av trä- och elstaket är även bra och ett ganska förmånligt alternativ.

Man måste röra sig på betet bl.a. då djur flyttas och övervakas samt vid genomgång och det behövs olika portar. Ifall man förutom en serviceport behöver en rutt för människor, lönar det sig att i stället för portar använda t.ex. trappor via vilka djuren inte kan rymma.

Elstängsel lämpar sig väl för många objekt men man måste informera tillräckligt synligt så att folk förstår att akta sig för stängslet.

Betesdjuren bör ha skydd mot sol samt dålig väderlek. I praktiken räcker det till att det på betet finns tillräckligt med skyddande träd samt torra områden för sovplatser. Ifall hela området är öppen äng eller åker, måste ett separat skydd byggas för djuren.

Mineralämnen och dricksvattnet som ges åt djuren behöver en egen plats och konstruktioner. Det är bra att skydda mineralämnena mot regn och smuts t.ex. i en täckt mineralämnestråg, som lätt kan flyttas. Platsen för mineralämnena byts emellan, så att omgivningen inte trampas för mycket. Ifall det på betet inte finns vatten i naturen behövs tillräckligt stora kärl för vattnet.

Informationsskylten kan vara laminerat A4-papper eller en stadig informationsskylt av trä beroende på behovet. Väsentligt är att informationsskyltarna finns på tillräckligt många ställen och att de innehåller den information som behövs.

Det behövs tillräckligt med folk när man skall samla ihop djuren.

Lösningar i anslutning till landskapsvård med bete

Man bör fästa speciell uppmärksamhet vid planeringen av konstruktioner på betet. Staketet bör vara tillräckligt högt, t.ex. fårnät bör vara åtminstone en meter högt. Då är människor mindre frestade att

klättra över staketet till inhägnaden. Det lönar sig att placera portarna på obemärkta platser och ofta även låsa dem, så att inte människor i misstag eller i ofog öppnar portarna. Förutom säkerhetsfaktorerna bör man beakta att konstruktionerna passar in i det omgivande landskapet. Ett trästaket passar betydligt bättre än ett elstängsel och plaststolpar i ett värdefullt landskap.

I början av betesperioden lönar det sig att fästa speciell uppmärksamhet vid skötseln och övervakningen av djuren. Då lär sig djuren att känna sin skötare och anpassar sig snabbare till den nya platsen. Även eventuella problem kommer i allmänhet fram i början och de kan således åtgärdas genast. Snabbt bildas egna rutiner på betet med omgivning. Betet blir ett populärt besöksmål och människor kommer dagligen och hälsar på djuren.

Djurtransporter

Oftast är det djurägaren som ansvarar för djurtransporterna. Transporten belastar alltid djuret och det är önskvärt att transportsträckorna är rimliga. Djuret får inte transporteras om det inte är i skick och transportfordonet bör vara säkert för djuret. Vanligen sker transporten med släpvagn, boskapsbil eller hästtransportvagn.

Vid hantering av djur är flyttbara staket, som själv kan sättas ihop, bra hjälpmedel såsom också vallhundar, ifall djuren blivit vana vid hundar. Lugnt beteende och rätt byggda staket gör det möjligt att hantera och ta fast djur. Inget hjälpmedel ersätter dock tillräckligt och återkommande sällskapande med djuren.

Förflyttning av djuren går smidigare om det är möjligt att köra transportutrustningen ut på betet.

Hästar behöver rikligt med friskt vatten dagligen.

Skötsel och övervakning av djur

Den dagliga skötseln och övervakningen av djuren är oftast på markägarens ansvar. Man kommer skriftligen separat överens i varje enskilt fall. Boskapsägaren har i praktiken inte så ofta möjlighet att utföra det dagliga skötselarbetet p.g.a. långa avstånd. Ifall boskapsägaren arrenderar marken åt sig själv så sköts övervakningen eventuellt också själv.

Djurens välfärd är den viktigaste saken för att betesgången lyckas. Tillräcklig näring, rent vatten, motion och frisk luft är grundförutsättningar för välmående. Dessutom måste man säkra sig om att betesmarken är säker och djuren kan bete sig på ett sätt som är naturligt för arten.

Med tanke på lyckad betesgång och djurens välfärd är rätt betestryck det viktigaste. Då finns det med hänseende till areal, betestyp och sommarens väderleksförhållanden rätt mängd djur på betet. I den dagliga skötseln av djuren ingår även att iakttäta att gräset räcker till. Under betesperioden behöver djuren mineralämnen. Godbitar bör man däremot

inte ge och det lönar sig att med informationsskyltar förbjuda utfodring av djuren. Speciellt fåren lär sig lätt att bli högljudda tiggare.

Betesdjuren bör hela tiden ha tillräcklig tillgång till vatten av tillräckligt god kvalitet. Goda naturliga dricksplatser är diken, älvar och sjöar med rent vatten. På vissa separata ställen kan det vara skäl att ingärda betet separat från vattendrag. Vattnet kan även ges traditionellt i ämbare d.v.s. vattnet förs i kärl till betet. Alternativet är att skaffa en stor vattencistern, varifrån vattnet rinner i ett separat kärl, i vilken vattenytan hålls konstant med en nivåregulator. För att undvika trampning av miljön bör dricksplatsen bytas regelbundet.

Man bör se till djuren på betet en gång per dygn. Samtidigt som man konstaterar djurens skick granskas även staketen. Djurens skick kan uppskattas på basis av deras beteende. Ett friskt djur är piggt och det äter och följer sin flock. Ifall djuren är i en enhetlig flock är sakerna i allmänhet i skick. Ifall djuren går på bete på en holme eller på en annan mycket svårtillgänglig plats kan man avvika från denna 24 timmars regel.

På öppna områden behöver djuren ett skyddstak för väder och vind.

Övrig skötsel av betesområdet

I samband med planeringen av betet bör man även fundera på övriga skötselåtgärder på området. På fuktiga platser kan övergångsbroar för djur behövas, i tätorter bör eventuellt skräp plockas bort från området och trädbeståndet gallras vid behov. Ofta är dessa åtgärder av engångskaraktär. Efter den första röjningen bör man oftast mera ta bort enskilda träd eller buskar.

På frodiga marker bör man under de första betesåren vara förberedd på att slå nässlor, eftersom djuren knappt äter dem. Då betesgången fortsätter utarmas marken och nässlan försvinner så småningom. Även under fuktiga somrar kan kompletterande slätter behövas ifall betet växer så mycket att djuren inte hinner äta tillräckligt av det.

Till den dagliga övervakningen av djuren hör också att kontrollera att betesfodret räcker till.

Utmaningar för samarbetet

I nom landskapsvården med bete finns många föränderliga faktorer såsom djuren, naturmiljön och väderleksförhållanden. Det finns inte en färdig modell för hur betesgången skall lyckas. Av alla parter krävs att man förbinder sig till ärendet och är flexibel eftersom man kan råka ut för överraskande situationer. För djurens övervakning svarar eventuellt markägaren, som inte tidigare har haft att göra med djuren. Då behövs informering och handledning i ärendet.

Eventuella problem löser man vanligen lätt när man skriftligen kommit överens om arbets- och ansvarsfördelningen. Då känner alla parter till även eventuella riskfaktorer på förhand. I tätorter kan eventuellt ofog, lösa hundar och skräp förorsaka problem. På landsbygden åter kan rovdjur och vilt försvåra betesgången. Riskfaktorerna kan minimeras med god planering och informering.

I tätorter inleds informeringen ofta med tidningsartiklar eller med att grannarna hörs. Det är viktigt att invånarna i närområdet får säga sin åsikt i ärendet. Talkoarbete är ett bra sätt att få människorna med i verksamheten och informera om ärendet. Väsentligt är även att talkoarbetet leds av

en yrkeskunnig staketbyggare, som svarar för att staketet byggs ändamålsenligt. Som samarbetspartner i talkoarbetet eller i skötseln av djuren kan även en förening såsom 4H eller miljöförening vara med.

Med tanke på verksamhetens lönsamhet skulle det vara en fördel att få så stora områden som möjligt till betesmarker. Detta kan dock försvåras av splittrad markägo. Den ekonomiska lönsamheten är en utmaning speciellt i mindre objekt. Då bör man uppskatta nyttan av betet som helhet.

För boskapsägaren bör verksamheten vara en ekonomiskt lönsam del av lantbruksnäringen. För markägaren kan landskapsvård med bete vara ett alternativt sätt att sköta landskapet, som producerar eftertraktade tilläggsvärden såsom naturvård, rekreation eller upplevelser. Då är man i allmänhet även färdig att betala för tjänsten.

För tillfället finns det ännu inte täckande information om kostnaderna för landskapsvård med bete och dess inverkan på miljön under en längre tidsperiod. Varje objekt där man har landskapsvård med bete är i detta avseende värdefullt. Fotografier är ett bra sätt att följa med hur landskapet utvecklas.

Laidunpankki-nättjänst

För att främja landskapsvård med bete har man byggt upp www.laidunpankki.fi -nättjänsten (betesbank). Den hjälper boskapsägare och markägare intresserade av landskapsvård att möta varandra. Målet är att få till stånd avtalsbaserat betessamarbete, som är till nytta för alla parter.

I Laidunpankki har man samlat ett informationspaket om hur man i praktiken förverkligar betet såsom betesguide, avtalsmodeller och information om kostnader. Dessutom finns det i betestjänsten

en landsomfattande söktjänst för att hitta betesdjur och -områden.

Vem som helst kan lämna in uppgifter på webbsidorna och erbjuda betesobjekt eller djur till landskapsvårdare. Bekanta dig med möjligheterna för landskapsvård med bete och registrera dig till användare av betestjänsten. Registreringen är avgiftsfri och det blir möjligt att använda söktjänsten. För att sätta en egen annons förutsätts köp av avgiftsbelagd användningstid.

Det lönar sig att kontrollera med det egna försäkringsbolaget hur väl försäkringarna täcker landskapsvård med bete.

Ansvar och försäkringar

Pappersarbetet i anslutning till betesgången förorsakar tilläggsarbete för ägare till får och nötkreatur. Boskapsägaren antecknar betet som platsen var gårdens djur hålls. Ifall betesområdet inte har ett signum för basskifte och förvaringsplats levereras en karta över området till landsbygdsnäringsmyndigheterna för att få ett signum för skiftet och förvaringsplatsen.

Djur som förs på bete skall vara officiellt öronmärkta och om förflyttning av djuren bör ett flyttningsskildring dokument ifyllas eller en anmälan göras till registret. Boskapsägaren bör föra en uppdaterad djurförteckning enligt förvaringsplats. De i förteck-

ningen nämnda djuren kan förflyttas till avtals- eller arrendebeten utan att förpliktelsen till gårdsförvaring avbryts.

Vad alla betesdjur beträffar bör båda parterna ha en ansvarsförsäkring, som ersätter eventuella skador förorsakade av djuren till en tredje part. Ansvarsförsäkringen ingår vanligen i boskapsägarens gårdsförsäkring och markägarens hemförsäkring. Försäkringsvillkoren varierar enligt företag och därför lönar det sig alltid att kontrollera situationen från det egna försäkringsbolaget. Boskapsägaren kan dessutom ha separata produktionsdjursförsäkringar beroende på djurens värde.

Kostnader och finansiering

Vid betesgången är anläggningskostnaderna ganska betydliga, men de årliga underhållskostnaderna blir däremot ganska låga. Jämfört t.ex. med upprepad röjning är bete ett förmånligt sätt att sköta miljön. Kostnaderna varierar från fall till fall.

Ofta får man lägre kostnader när t.ex. dricksvattnet fås från stranden eller att ett skyddstak inte behövs på ett bete med träd. För det landskapsvårdande arbetet som fåren och boskapen utför utbetalas i regel en ersättning åt boskapsägaren, eftersom boskapsägaren alltid tar en risk då produktionsdjuren förs utanför den egna gården. För boskapsägaren förorsakar betessamarbetet tilläggsarbete bl.a. i form av pappersarbete och djurtransporter.

Att flytta en flock med nötkreatur eller får är alltid en utmanande uppgift. En häst eller hästar förs däremot i allmänhet på sommarbete med helinackordering och djurens ägare betalar för det en ersättning åt markägaren. Ersättningarnas storlek beror från fall till fall på arbets- och ansvarsfördelningen. Även den lokala efterfrågan på betesmark och betesdjur inverkar på ersättningens storlek.

Specialstöd inom lantbrukets miljöstöd

Specialstöden i lantbrukets miljöstöd erbjuder en möjlighet att stöda betesgång i många objekt. Stöd för skötseln av vårdbiotoper eller främjandet av naturens och landskapets mångfald kan en odlare som förbundet sig till miljöstödet söka för sina egna eller arrenderade områden.

Under miljöstödsperioden som börjar år 2007 torde även registrerade föreningar kunna söka stöd för skötseln av vårdbiotoper enligt Leader-verksamhetsprogrammet.

Avtal om specialstöd görs antingen för 5 eller 10 år. För avtalet gör man upp en skötselplan, som bl.a. innehåller årliga skötselåtgärder och en kostnadskalkyl. Stödet utbetalas på basis av en godkänd kostnadskalkyl. Stöddugliga kostnader är t.ex. material- och arbetskostnader för stängsel, röjnings- och slätterkostnader, djurtransporter samt arrangemang av service och övervakning. På avtalsområdet bör betesgången förverkligas så att det inte förorsakar frodigare område eller erosion.

Avtal om specialstöd söks på våren i samband med huvudstödsansökan från den regionala TE-centralen. Ansökningsanvisningar, blanketter och avtals-

Anläggningskostnader:

- planeringskostnad
- byggandet av stängsel
- informationsskyltar
- skyddstak

Underhållskostnader:

- kostnad för djurens landskapsvårdande arbete
- djurtransporter
- skötsel och övervakning av djuren
- arrangerandet av dricksvatten
- underhåll av stängsel
- slätter, röjning
- försäkringar

villkor för specialstöd finns på jord- och skogsbruksministeriets internetsidor: <http://lomake.mmm.fi>

Företagande inom landskapsvård

Långt ifrån alla lämpliga betesobjekt kan anpassas till specialstöden. Landskapsvård med bete kan dock förverkligas framgångsrikt också utan utomstående finansiering. För många platser kommer man med ett ömsesidigt kontrakt till ett samarbete som gynnar båda parterna. Då finns det i objektet ofta speciellt värdefulla faktorer, såsom turism eller landskapsvård, för vilkas skull man vill ha betesgång på området.

Landskapsvård med bete är en miljöskötsel-service som landskapsföretagare erbjuder. Förutom bete erbjuder en del av företagarna även andra tjänster såsom djurtransporter, byggandet av stängsel och röjning av skog. En landsbygdsföretagare med inriktning på landskapsvård har kunskaper och redskap för skötseln av landsbygdsliknande områden, såsom åkrar, impediment, stränder och väglandskap.

Erfarenheter från beten

Köttboskapen på Terdis gård som skötare av vårdbiotoper, Toijala

Landskaps- och miljövård genom betesdrift är en del av lantbruksproduktionen på Terdis gård. Gården har både egna och arrenderade naturbetesmarker. Dessutom förs boskapen också till avlägsnare platser för landskapsvård. Man har arrenderat tilläggsbeten i närheten av gårdscentrum och kreatursägaren har ansökt om lantbrukets specialmiljöstöd för betesområdena. I närområdena är det enkelt att förverkliga skötseln och övervakningen av djuren och det är tydligt att kreatursägaren har helhetsansvaret. Det finns många alternativa samarbetsformer för landskapsvård med bete. Avtalsvillkoren från

fall till fall avgör vad som är förnuftigt med tanke på helheten.

Boskapen på Terdis gård sköter också om Tolvila gårds strandbete vid Vanajavesi i Viiala. På det tio hektar stora strandbetet betar åtta Hereford-kvigor och en tjur. Markägaren ansvarar för de praktiska arbetena och erhåller specialstöd för området. Kreatursägaren ansvarar för transporten av djuren. I det här fallet ansvarar alltså markägaren för de praktiska arbetena och att avtalsvillkoren uppfylls och för kreatursägarens del är arbetsmängden rätt liten. Landskapsvården med bete är en del av samarbetet gårdarna emellan som båda parter har nytta av.

Skötsel av bylandskapet i Kankaanpää, Kjulo

Kankaanpää byaförening har skött om landskap genom röjning, men konstaterat att det är ett ganska arbetsdrygt alternativ. År 2005 anställde föreningen en fårskock av Lallin Lammas Ab för att sköta om strandlandskapet vid Kjuloträsk. Strandbetet är beläget på en synlig plats vid vägen och fungerar som ett visitkort för den livliga byn. Ett landskapsvårdsprojekt, från vilken man bl.a. fick

finansiering till att bygga ett staket, var drivfjäders till att föreningen började med betesgång.

Föreningen ansvarar fortfarande för den dagliga övervakningen av fåren och videröjningen, fastän projektet redan är avslutat. Det primära målet för det drygt en hektar stora strandbetet är landskapsvård, men dessutom är betet ett populärt besöksmål speciellt för barn.

Samuli Vaheristo

Fårbete som granne till daghem, Vesilahti

Ett drygt två hektar stort fårbete i centrum av kyrkobyn begränsas till en väg, sjöstrand och ett daghem. Betet består av ett öppet åkerområde samt ett strandområde med träd. Man började med betesgång på området sommaren 2004. Som beteskonstruktioner finns ett staket av fårnät, impregnerade trästolpar och två informationskyltar. Daghemmets trästaket fungerar även som ett staket till betet. Kommunen ansvarar för

djurvården och övervakningen. Djuren får dricksvattnet från sjön.

Målet med betesgången har varit landskapsvård och att producera upplevelser åt barnen i daghemmet samt övriga invånare i kommunen. Det landskapsmässigt centrala strandområdet har fått ett ny anblick som resultat av röjning och betesgång. Kommunen har fått mycket positiv respons för sitt fårbete.

Kattila betet i Noux Nationalpark, Forststyrelsen

Nationalparken i Noux är ett naturskyddsområde med olika beten:

- Kattila betet 6 ha (3 kor med kalvar av lantrasen Kyyttö och 15 får)
- Högbacka bete 18 ha (12 islandshästar och 2 finska lantrashästar)
- Rajala bete 3 ha (2 finska lantrashästar)
- Kuusela bete 10 ha (på kommande 8-12 nötkreatur av lantrasen Ylämaa)
- Stenbacka bete 1,5 ha (1-2 finska lantrashästar)

På sina egna beten gör Forststyrelsen oftast färdigt staket. Personalen i parken övervakar djuren vid sidan om sitt arbete och rapporterar åt djurägarna om eventuella avvikelser, men huvudansvaret för övervakningen och djurvården är alltid hos ägaren. Man försöker göra avtalet för fem år så att boskapsägaren kan söka specialstöd för det.

Kattila betet har ca 5 ha öppna ängar och 1 ha skogsbete. Som betesdjur finns tre kor med kalvar av lantrasen Kyyttö samt samma ägares 15 får. Forststyrelsen byggde ett staket av trästolpar och fårnät. Boskapsägaren skaffade elstängsel och monterade en elledning på staketet. Dricksvatten får man ur en bäck som rinner genom betet. Sambete med nötkreatur och får är nyttigt, eftersom djuren äter olika växter med olika teknik, såsom sly och gräs av olika höjd. Resultatet med betet har varit mycket lyckat på naturskyddsområdet.

Noux besöks årligen av över 100 000 vandrare, så Forststyrelsen informerar alltid om sin verksamhet, även om betet. På betet finns en informationsskylt, där man berättar om djurägarens kontaktuppgifter och varför det finns bete på området. Responsen om betet har varit endast positivt.

Försöksbeten i Tohmajärvi, MTT

Betesgång i skogar och på naturängar var mycket allmänt i början av förra århundrade. Till början av 1990-talet hade betandet av dessa områden i praktiken nästan upphört. Intresset för att utnyttja och sköta naturängar har märkbart ökat under de senaste åren. Ärendet främjas även med hjälp av forskning.

Forskningscentralen för jordbruk och livsmedelsekonomi (MTT) har undersökt utnyttjandet av naturängar i Tohmajärvi 1994-2005. I ett försök med ängs- och skogsbeten utreddes lönsamheten

för dikoproduktionen samt betesgångens ekologiska effekter. Betesdjuren var dikokorsningar med kalvar i olika ålder och av olika raser.

Enligt resultaten kan man mellan betesgången och naturens mångfald uppnå en väl fungerande kompromiss både med tanke på kreatursskötseln och naturen. För att uppnå ett gott resultat förutsätts planlighet. För betesgången på varje betesområde bör man fundera på ett mål, med hjälp av vilken skötseln definieras.

Hingstfölbete i Särkisaari, Hauho

Tavastlands hästavelsförbund (Hämeen hevosjalostusliitto) har skött om hingstfölbetet i Särkisaari alltsedan år 1953. På holmen finns det en stugtomt, resten är betesmark för hästarna. Det drygt 10 hektar stora betet är uppdelat i två skiften med både åker och skog. Årligen betar 10-15 skilda ägares föl på området. Vid en tidpunkt man överenskommit på förhand börjar betessäsongen varvid ägarna låter fölen simma över till holmen.

Skötseln och övervakningen av djuren samt övrigt praktiskt arbete ansvarar hästavelsförbundet för. Förbundet sörjer för att djuren på betet dagligen kontrolleras. Stängsel, skötsel av träd och övriga praktiska arbeten utförs i hög grad enligt talkoprincipen. Djurägarna betalar en ersättning för fölbetesplatserna till förbundet.

Marja-Liisa Koski

Luistari kyrkogård, Eura

Boplatsen från bronsåldern och kyrkogården från järnåldern i Eura centrum har redan i flera år fungerat som betesmark för får. Den öppna, steniga ängen är till arealen ca en halv hektar. Betessamarbetet fungerar bra trots att området är litet. Fårfarmaren har arrenderat

marken åt sig själv och för området ansökt om stöd för skötsel av värdbiotop. Museiverket och kommunen har gemensamt skött om att största delen av området är inhägnat med slanstaket och delvis har staketet gjorts av fårnät. Kommunens arbetare sköter om den dagliga övervakningen av fåren och dricksvattnet.

Luistari kyrkogård med lik från järnåldern är den största i Finland och nästan i sin helhet undersökt. Gravarna med lik är jämnade med marken och syns knappt i terrängen, däremot har de undersökta hoparna restaurerats på platsen. Betesgång har en betydande roll i skötseln av historiska objekt och på grund av områdets centrala läge har det även en betydande social inverkan.

Leena Kivistö

Skidbacke i Nilsjä

Backarna vid Tahkovuori skidcentrum har skötts med hjälp av hundra tackor. Man har inte byggt stängsel för sommararbetarna men de har hållit sig i backarna och har inte rymt. Turismföretagaren kontrollerar dagligen att flocken är i skick. Som arbetsplats har fåren i Tahko t.o.m. 23 skidbackar vilket betyder att det finns ätbart på ca 130 hektar.

Man beslöt sig för fåren, eftersom det är svårt att maskinellt slå de branta sluttningarna. På sluttningarna växer vide och annat ungt sly, som smakar väldigt bra åt fåren. Enligt turismföretagaren har behovet av att slå sly och högt gräs i utförsbackarna tydligt minskat tack vare fåren. Fåren håller skidbackarna snygga ända till september.

Pentti Vanska

Betesavtal för får / nötkreatur

Avtalet gäller:

Markägaren _____

- kontaktuppgifter _____

Boskapsägaren _____ Gårdssignum _____

- kontaktuppgifter _____

Annan samarbetspartner _____

- kontaktuppgifter _____

Området som det gäller: _____ areal: _____ ha

Den avtalade tiden: _____

Avtal om betesgång:

1. Markägaren överlåter det avtalade området till betesgång utan ersättning åt boskapsägaren. Boskapsägarens djur; ca _____ st _____ går på bete på området under betesperioden eller så länge som det finns näring på betet. Vid behov minskar eller ökar man på antalet djur under sommaren.

2. Varje avtalspart ansvarar för eventuella skador inom sitt eget ansvarsområde enligt gällande rättspraxis. Boskapsägaren sköter om ifall djuren insjuknar eller skadar sig på betet eller ifall döda djur påträffas samt kostnader föranledda av dem.

3. Boskapsägaren har ansvarsförsäkring	☐ ja	☐ nej
Markägaren har ansvarsförsäkring	☐ ja	☐ nej
Boskapsägaren har försäkrat sina djur	☐ ja	☐ nej

4. Byggandet av stängslet sköts av _____
För underhållet av stängslet ansvarar _____
En eventuell rivning av stängslet är på byggarens ansvar.

5. Vid behov för information och informationsskyltar ansvarar _____

6. Transporten av djur till och från betet enligt tidigare överenskomna tidpunkter sköts av _____

7. Djurens dricksvatten sköts av _____
Boskapsägaren hämtar mineraler åt djuren.

8. För den dagliga övervakningen av djuren ansvarar _____
Ifall det förekommer problem med djuren kontaktas boskapsägaren genast. Boskapsägaren ansvarar för att eventuella rymda djur fås tillbaka till inhägnaden.

9. Boskapsägaren och markägaren ansvarar var för sin del att betesdjuren inte kommer i kontakt med djur som har olika sjukdomsmotståndstatus, ifall betesdjuren eller en del av dem kommer tillbaka till sin hemflock (dvs. betesområdet används endast av en, den tidigare nämnda boskapsägaren).
10. Boskapsägaren antecknar betet som den plats där gårdens djur hålls. Ifall betesområdet inte har ett signum för basskifte eller den plats där djuren hålls bör man leverera en karta över området åt landsbygdsmyndigheterna för att få ett skiftessignum och ett signum för den plats där djuren hålls. De djur som förs på bete bör ha officiella öronmärkningar och vid förflyttning av djuren bör ett förflyttningsdokument ifyllas eller meddela om det till registret.
11. Åt boskapsägaren/markägaren ersätts _____ euro (inkl. MOMS 22 %) för det landskapsvårdande arbetet som djuren utfört och övriga arrangemang under betesperioden.
12. Ifall den ena parten säger upp eller upplöser avtalet utan laglig grund bör den ersätta de förorsakade skadorna/inkomstförlusterna. Vad lantbruksstöden beträffar kan inkomstförlusterna gälla flera år.
13. Övriga specialvillkor: _____

14. Detta avtal har uppgjorts i _____ likadana exemplar, ett åt varje avtalspart.

Ort _____ Datum _____

Boskapsägare

Markägare

Annan samarbetspart

Bilagor:

- karta över betesområdet
- skötselplan över betesområdet
- arrendeavtal över betesområdet (rekommenderas för fleråriga avtal)
- övrigt, vad..

Betesavtal för hästar

Avtalet gäller:

Markägaren _____

-kontaktuppgifter _____

Hästägaren _____

-kontaktuppgifter _____

Annan samarbetspartner _____

-kontaktuppgifter _____

Området som det gäller: _____ Areal: _____ ha

Den avtalade tiden: _____

Avtal om betesgång:

1. Hästägarens djur; ca _____ st går på bete på området under betesperioden eller den tid som man kommit överens om _____ - _____
2. Varje avtalspart ansvarar för eventuella skador inom sitt eget ansvarsområde enligt gällande rättspraxis. Hästägaren sköter om ifall djuren insjuknar eller skadar sig på betet eller ifall döda djur påträffas samt kostnader föranledda av dem. Ifall det verkar att djuren på något sätt är i nöd ansvarar den instansen som sköter om den dagliga övervakningen att ärendet omedelbart meddelas åt hästägaren.
3. Hästägaren har en ansvarsförsäkring ja nej
Markägaren har en ansvarsförsäkring ja nej
Hästägaren har försäkrat sina djur ja nej
4. Byggandet av stängslet sköts av _____
För underhållet av stängslet ansvarar _____
En eventuell rivning av stängslet är på byggarens ansvar.
5. Vid behov för information och informationsskyltar ansvarar _____
6. Transporten av djur till och från betet enligt tidigare överenskomna tidpunkter sköts av _____
7. Hästarnas dricksvatten sköts av _____
8. För den dagliga övervakningen av hästarna ansvarar _____
Ifall det förekommer problem med djuren kontaktas hästägaren genast.
_____ ansvarar för att eventuella rymda djur fås tillbaka till inhägnaden.

9. På skiftena sköts förflyttningen av hästarna av _____
10. Hästägaren ersätter åt markägaren _____ euro (inkl. MOMS 22 %) för skötseln av hästarnas betande och övriga arrangemang under betesperioden.
11. Ifall den ena parten säger upp eller upplöser avtalet utan laglig grund bör den ersätta de förorsakade skadorna/inkomstförlusterna. Vad lantbruksstöden beträffar kan inkomstförlusterna gälla flera år.
12. Övriga specialvillkor: _____

13. Detta avtal har uppgjorts i _____ likadana exemplar, ett åt varje avtalspart.

Ort _____ Datum _____

Hästägare Markägare

Annan samarbetspart

Bilagor:

- karta över betesområdet
- skötselplan över betesområdet
- hyresavtal för betesområdet (rekommenderas för fleråriga avtal)
- annat, vad..

Tilläggsinformation

Djurens välmående, registrering och märkning

Livsmedelssäkerhetsverket www.evira.fi

Hästagarregister och förädlingsrådgivning

Finlands Hippos www.hippos.fi

Husdjursavelsrådgivning

Faba Avel www.faba.fi

Husdjurs- och miljöforskning

Forskningscentralen för jordbruk och livsmedelsekonomi www.mtt.fi

Husdjursregister

ProAgria Lantbrukets Datacentral www.mloy.fi

Söktjänster för betesdjur och -områden samt faktapaketer om landskapsvård med bete

www.laidunpankki.fi

Erfarenheter om landskapsvård med bete i Birkaland

www.pirmk.fi/hankkeet/laidunelainhanke.html

Rådgivning om och specialstödsplanering för landskaps- och miljövård

Centralen för lantbruks- och hushållskvinnor www.maajakotitalousnaiset.fi

ProAgria Landsbygdscentralerna

www.proagria.fi

För friska och välmående hästar

www.palvelu.fi/evi/files/55_519_392.pdf

För friska och välmående får

www.mmm.fi/el/julk/tavlammasse.html

För friska och välmående nötkreatur

www.palvelu.fi/evi/files/55_519_386.pdf

Stödpolitik

Jord- och skogsbruksministeriet www.mmm.fi

Miljö, naturvärden och värdbiotoper

Miljöministeriet www.ymparisto.fi

www.laidunpankki.fi

Betesdjur behövs för skötsel av såväl naturliga betesmarker som grönområden i tätorter. Det finns rikligt med såväl efterfrågan som utbud på landskapsvård med bete. Därför är det nu tid att börja utnyttja de här möjligheterna. Strandlandskap, ängar i tätorter och enbevuxna ängsmarker får en ny anblick som resultat av de fyrbenta landskapsvårdarnas arbete. Välplanerat samarbete på basis av skriftligt avtal ger goda resultat både för markägaren som för boskapsägaren. Ett vårdat landskap är en fröjd för ögat och erbjuder upplevelser åt oss alla.

Den här guiden behandlar ur praktisk synvinkel de mest centrala faktorerna i anknytning till landskapsvård med bete. Guiden innehåller också exempel på olika betesobjekt, för att ge nya idéer om möjligheterna för landskapsvård med bete.

Mera information om betesgång finns på adressen www.laidunpankki.fi. Webbsidorna är en mötesplats för alla som är intresserade av landskapsvård med bete. Dessutom erbjuder betesbanken (Laidunpankki) en nationell söktjänst när man behöver hitta betesdjur och -områden.

